

Scola y plurilinguism

La promoziun dl plurilinguism tla scolines y scoles ladines fova tl zënter dla prejentazion dl proiet RAIS. Do trüep ani che l vën laurà de chësc viers uelen ti cialé y valuté i resultat arjunc per lauré inant mo miec

Prejentazion dl plurilinguism tl sistem scolastich ladin. Da man ciancia Theodor Rifesser, Roland Verra, Florian Mussner y Rosmarie Crazzolarà.

Scola - Te ani de esperienza y mpëni a l sistem scolastich ladin arjont na bona cumpetënza n con' dl nseniamënt te plu rujenedes. Ai 21 de utober iel uni prejentà a Bulsan l pont dla situazion, n referimënt al segurè l'arjontes y l svilup per l dauni dla istituzions furmatives tla valedes ladines.

L ie uni prejentà l proiet RAIS: rujenedes sciche rais de surëdl che porta lum. La se trat de n proiet per la promoziun dl plurilinguism tla scoles ladines. L sistem furmatif à ulù fé l pont dla situazion dl plurilinguism y programé si dauni. Pian via dala sperienzes positives fates y dai resultat arjunc tla scolines y scoles ladines, vëniel fat n sforz coordinà per manteni y svilupé inant la cualità dl nseniamënt plurilingual.

Cie ie pa perdrët RAIS?

L se trata de n proiet de de plu ani de promoziun dl plurilinguism te chisc ciamps: atviteies plurilinguales tla scolines, cunliamënt danter scolines y scoles elementeres, alfabetisazion trilinguala tla prima tlas dla scola elementera, educazion linguistica ntegrada te duta la scoles, invaziuns didatiches, per ejëmpl cun la metodologia CLIL (mparè rujenedes tres i cuntenuc), nrescida sn con' dla „bona pratiches“ dl nseniamënt linguistich, evaluaziuns dla cumpetënzes linguistiches, aziuns de sustëni al nseniamënt dl ladin y dl nglëisc. Chësc proiet vën sustëni y vën laurà ora dai ispetorac dla scolines y dla scola, dala nseniantes nciariades per la promoziun dl plurilinguism, dal Istitut Pedagogich Ladin y da esperc tl ciamp di lingac. I prim vares nchin sën ie l studie dla situazion cun ntervistes struturedes ai nseniand y cun ancuntes de grupes de esperienza, evaluaziun dla atviteies trilinguales tla scolines, elauraziun de urientamënc didatics y de material per l'alfabetisazion trilinguala tla prima tlas dla scola elementera, proiec per l nseniamënt dl ladin (cuncors de scri, Ert y Artejanat tla Ladinia, material sun la lijëndes), cunvëni CLIL ai 28 y 29 de utober 2010 a Urtijëi.

L test INVALSI

N' autra dumanda ie de co che la jirapa inant: aldò dla esperienzes

fates y di resultat dla evaluaziun uniral metù dant standards de cumpetënza per duta la rujenedes che la va de arjonjer. N purverà a purté inant l eiam de maduranza a n nivel de cumpetënza ti lingac scialdi auc, n fajerà n adatamënt dl test INVALSI tl eiam dla terza tlas scola mesana per curespuender miec ala cumpetënzes linguistiches de nosc sculeies, n jirà inant cun la evaluaziun dla cumpetënzes trilinguales nce tla scola auta, n purterà ite la educazion linguistica ntegrada te uni nivel de scola, n program de furmazion aposte per i nseniand de ladin cun la cunlauraziun dla Facultà de Scienze dla Furmazion a Persenon. Oradechël se tölën dant de fé diventé la Ntendënza Ladin a zënter de cumpetënza per l plurilinguism nce a nivel sëuralocal.

La parola a Mussner y Verra

L assessëur provinziël ladin Florian Mussner à auzà ora l plurilinguism coche pont sterch dla scola ladina a nivel europeich. L mpëni de dut l sistem furmatif ladin ie chël de fé da puent danter l'educazion y la mudaziun de nosta sozietà: la cunescënza de rujenedes dëssa ti giauri portes nueves y stredes inuatives a nosc mutons.

Nscila nce l ntendënt scolastich ladin Roland Verra, che à dit che l pont sterch dla scola ladina ie daniëura l'adurvanza de plu rujenedes y tlo muessen lauré inant nce tl dauni. L à auzà ora i resultat arjunc nchin sën. Chësc sistem vën aldò dla ndicaziuns provinzieles bele purtà inant tla scoles elementeres. „Cun la reforma dla scola auta ulons purté chësc cunzet nce tla tlasses plu autes. L travert ie la padrunanza dla rujenedes a n bon nivel. Per l eiam de maduranza tla scoles ladines iel bele uni fat na mudaziun n cont de standard damandei tla terza proa scritta. Cun chësc spëren nce de giapè la recunescënza dl eiam de bilinguism. N muessa lauré inant y se svilupé de chësc viers, mantenian la cualità dl nseniamënt arjont ti ani. L proiet ulëssa mëter adum mpue' dut chël che ie uni arjont n cont de sperimentaziun, proiec y atviteies dl plurilinguism y studië ora na didatica, n nseniamënt che vën sustëni da duc canc. Dantalut dala

scolines insù iel drët lauré inant de chësc viers. Aldò dl Statut iela pu na istituzion fundametalmenter ladina, ma propi tl cheder dla scolina ons fat plu atviteies te plu rujenedes y chësc à bele purtà a na cërta cunescënza de rujeneda da pert di mëndri y n possa se nfidé, tla scola elementera, a alfabetisé te trëi rujenedes; y chësc ulëssen arjonjer dloncora. La families ie drët cuntëntes, da coche n aud, y nce la maestres. L ie mefun mpurtant che duc sibe a una de co la mëter a ji dantalut tla metodologia, ajache n sà che nia duc ne à la medema, y perchël ulëssen lauré ora na alfabetisazion multilinguala. Ulon tlupe adum dut chël che ie uni fat y l documenté. Savon che tla scoles y tla scolines iel uni fat truepa de bela cosses. L ie uni lauré ora material, l ie uni cris soluzions didatiches nueves y perchël ulëssen documenté l dut y fé l pont dla situazion. Fé na evaluaziun de coche la sta n cont dla cumpetënzes plurilinguales y fé n plann duc deberieda che se segurea tl dauni la cualità de nosc nseniamënt plurilinguistich. La nrescides fates da n cunité de evaluaziun y dal servisc y da d'autra nrescides, per ejëmpl i resultat dl eiam de bilinguism, desmostra che la cumpetënzes ie bëndebò autes, sibe tl talian che tl tudësch. Ie rate che la cumpetënza comunicativa ie dassënn miureda ti ultimi ani y nëus ulëssen arjonjer che l model paritetich devënte mpue' n referimënt y giapè n gran cunsens y che la metodologies plu inuatives vëniel aplicades te nosc nseniamënt plurilinguistich. Da mé ora iel da lauré dassënn per garanti na parità balanzada ora, chel uel di nia mé sun l papier, ma ti resultat cuncrec tla vita da uni di. L ie da garanti la pusizion dl ladin - che ne n'ie nia dlonch segureda, coche n sà, l ie da garanti n bon nivel funziunel dl nglëisc che ie la tle per l mond globalisà d'al didancuei. Ie spere che son boni de vester la fundamëta cultura de nosta mendranza, chel uel di che nëus pudon ti dé n aiut a nosta populaziun, ma nia mé per se giauri al mond, chël fajons pu bele, ma nce per avèi na fundamëta segura dal pont de ududa soziel y culturel te chësta nosta cumananza.” Nscila l ntendënt Roland dit Verra.

Promoziun dl plurilinguism

Tla Ntendënza iel n servisc nuef, curà da Veronica Rubatscher y Susy Rottonara. L ie uni njenià ite aposte per studië inant la promoziun dl plurilinguism tl sistem scolastich ladin. Chësc servisc nuef dëssa nce vester n sustëni y n referimënt mpurtant per i nseniand di luesc ladins. N sustëni al nseniamënt defin cuncret dëssa pitè ancuntes de nseniand per se baraté ora de bona esperienzes. Nsci uelen arjonjer n svilup dl nseniamënt plurilinguistich chersciù da fonz su. Sëuraprò ala trëi rujenedes provinzieles vëniel cun l aiut de material didatich nce dedicà na bela lèrch al nseniamënt

dl nglëisc. Sun la fundamëta dla bona esperienzes fates uel l cunzet dl nseniamënt plurilinguistich dla scola ladina nce se pitè per n barat de ideies cun l'autra grupes de rujeneda. N cont dl'alfabetisazion iela nscila che tla tlasses ladines se à i nseniand ntendù che l'alfabetisazion ne possa nia muever da na sëula rujeneda.

La parola a Romy Rottonara

“L plurilinguism ie jit ora dala tlasses y nia da vel' d'auter, perchël ne n'iel nia na cossa astrata. Do la scolina, te scola mbën, vāla de aspec cuncrec. Pudèi mparé te si rujeneda dl'oma ie drët mpurtant. I mëndri scumëncia cun l'alfabetisazion per ladin tl prim y duc dëssa pudèi l fé. Chël che ie da auzé ora ie che al didancuei ruva i sculeies te prima tlas cun de gran cunescënzes de rujeneda, perchël iel nce uni metù dant standard de rujeneda. Sce l sculè possa mparé i pustoms te si rujeneda arjonjen scialdi deplù y chësc pensier ie diventà pratica tla scolina ladina,” nsci l'ispetëura Romy Crazzolarà.

Mpurtant iel de lauré ora n cunzet che mira de ji ite plu sot tl nseniamënt plu adatà. Tlo iel nce danman material didatich laurei ora per ti ji ancontra ai bujens di maestri.

L Istitut Pedagogich Ladin

L Istitut Pedagogich Ladin sustën l nseniamënt dla rujenedes cun trëi sortes de material didatich: n cunfront dla rujenedes stories y na mapa de material. Paredlan l tudësch y talian cun i idioms de Gherdëina y dla Val Badia vëniel mustrà paraleles y desferënzes. Deberieda cun professëures universitères iel bele uni dat ora i prims doi, de ndut cin' libri, che paredlea l verb y l pronom. Te n liber cun DVD iel uni dat ora set stories te cater rujenedes. I mëndri possa nsci mparé a scola y nce a cësa te familia. Chësc proiet ie uni purtà inant a nivel nternaziunel y ie cun l sustëni da pert dla Cumananza Europea uni slargià ora al sloven, croat y ungaresc. Tla forma multimediela interativa pössen audi y udèi la stories, baratan da una na rujeneda al'autra. Leprò iel nce n quiz y n cudejel de lëur. Te na majer mapa de material vëniel

pità prupostes per lauré ora cuntenuc de nseniamënt dla scoles elementeres. Istruzions y fins ie unic njeniè te diesc uniteies per tlas.

La parola a Rifesser

L diretëur dl Istitut Pedagogich Ladin Theodor Rifesser: “Dijon che te chësc ciamp iel for bele uni lauré, ie me lecorde che on scumëncià tla scolina a lauré cun l plurilinguism do l 1990, do che l IPL in uni metù su. Da ilò demez ons for lauré de chësc viers. L ie uni slargià ora, l ie uni metù cosses leprò, l ie uni fat furmazion de chësc viers y ilò ons sambën for cialà de abiné persones che fova njenièdes per vel' da de tel. Danaldut à l Istitut pona lauré ora l material che vën metù a despusizion. Tlo ons lauré ora trüep mesuns che n possa adurvé al didancuei, che ie unic adurvé sibe tla scolina, che tla elementera. Son tl lëur de dé ora material per la mesana. Sce penson ai compendium che ie unic fac per la rujeneda y curricula, pona iel nce ruvā cosses tla scola auta, ulache n possa lauré te situaziuns y mumënc plurilingui. L svilup ie stat grant n generel. Sce penson a Südtirol, pona muessen di che l ie uni desparti trüep. Tla Ladinia iel for stat che la rujenedes à abù na majera lèrch, duta la rujenedes. Ma n fova dla minonga che n muessa desparti la rujenedes: chël che fej tudësch dëssa fé tudësch, chël che fej talian dëssa fé talian, chël che fej ladin dëssa fé ladin y nia cialé via al'autra rujenedes. Al didancuei ie la vijion autramënter. N à udù che l cervel ie bon de teni adalèrch la strutures nce sce l aud de plu rujenedes. L fossa mefun bon a scumënc abenëura assé cun plu rujenedes, davia che la urëdda possa tò su miec y deplù canche n ie jëuni, che te n'etā plu madura’.

La mpurtanza dla lijëndes

Oradechël iel uni sotriassà la mpurtanza dla lijëndes ladines te n cuntest plu lèrch, che ie l patrimon cuturel plu vedl dla Ladinia, che possa uni adurvé coche material didatich te cater rujenedes. L ie nce uni prejentà cudejei cun DVD dla lijënda dl Rëni de Fanes.

Daniela Villotti

Nseniantes nciariades per l servisc nuef de promoziun dl plurilinguism: Veronica Rubatscher y Susy Rottonara.